

TEISMŲ PRAKTIKOS FORMAVIMO PROBLEMOS TAIKANT LAIKINĄSIAIS APSAUGOS PRIEMONES CIVILINIAME PROCESSE

Artur Doržinkevič

Mykolas Romeris universiteto Teisės mokyklos
Privatinės teisės institutas
Elektroninis paštas: ardorzinkevic@stud.mruni.eu

Pateikta 2023 m. vasario 15 d., parengta spaudai 2023 m. gegužės 12 d.

DOI: 10.13165/JUR-23-30-1-06

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjamos teismų praktikos formavimo problemos taikant laikinąsias apsaugos priemones civiliniame procese. Atsižvelgiant į teismo precedentų formavimo taisykles vertinama, kaip teismo precedentai yra formuojami taikant laikinųjų apsaugos priemonių institutą. Straipsnyje atkreipiamas dėmesys į dabartinės teismų instancinės sistemos ypatumus formuojant teismų praktiką dėl laikinųjų apsaugos priemonių. Pabrėžiama, kad šiuo metu Lietuvos teisinėje sistemoje nėra vienos institucijos, formuojančios galutinę teismų praktiką laikinųjų apsaugos priemonių klausimais, o tam tikrais klausimais teismų praktika išsiskiria. Straipsnyje taip pat analizuojama kasacinio teismo teisė teikti išaiškinimus dėl laikinųjų apsaugos priemonių. Autorius pateikia siūlymus kaip galima būtų spręsti nevienodos teismų praktikos formavimo problemas.

Reikšminiai žodžiai: laikinosios apsaugos priemonės, teismų praktikos formavimas, teismo precedentas, kasacija.

Įvadas

Teismo precedentas yra vienas iš teisės šaltinių, kuris paprastai priskiriamas bendrosios teisės tradicijos valstybėms. „Maždaug nuo XX a. vidurio išryškėjo šių dviejų tradicijų suartėjimo tendencija, kurios vienas iš požymių – norminio akto (įstatymo plačiąja prasme) lyginamojo svorio padidėjimas anglosaksų šalyse ir laipsniškas teismo precedento reikšmės išaugimas kontinentinės tradicijos kraštuose“¹. Ne išimtis ir Lietuvos teisinė sistema. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006–2007 m. sprendimuose yra „suformulavęs oficialią konstitucinę teismo precedento doktriną, pagal kurią teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose“².

Laikiniųjų apsaugos priemonių institutas skirtas užtikrinti būsimo teismo sprendimo įvykdymą. Tačiau šis institutas bus efektyvus ir veiksmingas tik tuo atveju, jeigu teismų praktika, aiškinanti šio instituto normas, bus aiškiai formuojama ir prognozuojama. Pagal šiuo metu esantį reglamentavimą, laikinąsias apsaugos priemones gali taikyti bet kuris teismas, kurio žinioje yra byla iš esmės (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso³ (toliau – CPK) 147 straipsnio 2 dalis). Tai lemia, kad su šiuo institutu gali susidurti kiekvienas bendrosios kompetencijos teismas. Pagal dabartinį teisinį reglamentavimą, teismo nutartys dėl laikiniųjų apsaugos priemonių kasacine tvarka nėra skundžiamos (CPK 151 straipsnio 2 dalis). Atitinkamai, kyla teorinė ir praktinė problema: kuris teismas ir kuria apimtimi formuoja teismų praktiką laikiniųjų apsaugos priemonių kontekste. Ar ši funkcija priskiriama Lietuvos Aukščiausiajam Teismui, nepaisant to, kad kasacija dėl laikiniųjų apsaugos priemonių negalima, nors kasacinis teismas gali ne tik teikti išaiškinimus šioje srityje⁴, bet ir pats taikyti laikinąsias apsaugos priemones? Galbūt, atsižvelgiant į minėtą draudimą skusti nutartis dėl laikiniųjų apsaugos priemonių kasacine tvarka, ši funkcija priskiriama Lietuvos apeliacinio teismo kompetencijai? Kita vertus, Lietuvos apeliacinis teismas neturi jurisdikcijos tam tikrais laikiniųjų apsaugos priemonių

1 Egidijus Kūris, „Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai“, *Jurisprudencija* 116, 2 (2009): 133, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1566>.

2 *Ibid.*, 131.

3 „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas“, *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36-1340.

4 Nors kasacinis teismas nenagrinėja kasacinių skundų dėl laikiniųjų apsaugos priemonių taikymo, tačiau kasacinis teismas gali formuoti teismų praktiką laikiniųjų apsaugos priemonių taikymo klausimais. Pavyzdžiui, kasacinis teismas nagrinėja bylas dėl apeliacinio proceso nutraukimo byloje dėl laikiniųjų apsaugos priemonių taikymo ir pateikia šiam institutui aktualius išaiškinimus (žr. pvz. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 6 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-82-313/2022. LITEKO, žiūrėta 2023 m. kovo 9 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=33e0057b-3cd0-4aa3-a211-5bf068618957>).

klausimais (pavyzdžiui, taikant laikinąsias apsaugos priemones šeimos bylose). Ar tai reiškia, kad tam tikrais laikinųjų apsaugos priemonių klausimais galutinė teismų praktika yra formuojama penkių apygardos teismų? Pažymėtina, kad teismų praktikos formavimo problematika buvo Lietuvos teisinėje sistemoje XX a. pabaigoje, kai Lietuvoje veikė net aštuonios institucijos, vykdančios kasacijos funkciją⁵.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti vienodos teismų praktikos užtikrinimo problema taikant laikinąsias apsaugos priemones civiliniame procese. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiame tyrime nėra siekiama išnagrinėti to, kaip turėtų būti taikomos laikinosios apsaugos priemonės, t. y. laikinosios apsaugos priemonių taikymo sąlygos, tačiau norima atskleisti teismų praktikos formavimo problemas atsižvelgiant į teismų instancinės sistemos ypatumus. Atitinkamai, šio darbo objektas – vienodos teismų praktikos užtikrinimas taikant laikinąsias apsaugos priemones civiliniame procese. Tyrimo tikslui įgyvendinti iškelti tokie uždaviniai: a) įvertinti, ar teismo nutartims dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikytinos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuotos teismo precedento taisyklės; b) atsižvelgiant į teismų instancinę sistemą, atskleisti teismų praktikos formavimo problematiką taikant laikinąsias apsaugos priemones civiliniame procese; c) įvertinti kasacinio teismo vaidmenį formuojant teismų praktiką dėl laikinųjų apsaugos priemonių civiliniame procese.

Tyrimo aktualumą ir originalumą pagrindžia tai, kad Lietuvos teisės doktrinoje laikinųjų apsaugos priemonių institutas nėra išsamiai ištyrinėtas⁶, o teismo precedentų formavimo problematika nėra nagrinėta. Minėti teoriniai teismų praktikos formavimo klausimai yra ypač svarbūs ir teismų praktikoje, siekiant teisingo laikinųjų apsaugos priemonių taikymo. Kaip bus nurodoma toliau šiame tyrime, tam tikri klausimai apygardos teismų lygmenyje sprendžiami skirtingai. Taip pat išsiskiria ir Lietuvos apeliacinio teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika tam tikrais laikinųjų apsaugos priemonių klausimais. Taigi, egzistuoja poreikis ištirti teismų praktikos formavimo problemas.

5 Valentinus Mikelėnas, *Civilinis procesas. Pirmoji dalis*, Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas (Vilnius: Justitia, 1997), 42.

6 Neminint bendro pobūdžio civilinio proceso vadovėlių, kuriuose yra nagrinėtas laikinųjų apsaugos priemonių institutas, tam tikrus tyrimus šioje srityje yra atlikę A. Doržinkevič (Artur Doržinkevič, „Proporcingumo principas ir šį principą įgyvendinančių priemonių klasifikavimas laikinųjų apsaugos priemonių kontekste“, *Teisė* 123 (2022): 85–97, <https://doi.org/10.15388/Teise.2022.123.6.>), V. Pajeda (Vaidas Pajeda, „Laikinųjų apsaugos priemonių taikymo intelektualinės nuosavybės apsaugos byloje ypatumai“, *Jurisprudencija* 11, 101 (2007): 66–73, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2658.>), D. Soloveičikas (Deividas Soloveičikas, „Efektyvumo principas ir laikinosios apsaugos priemonės bei žalos atlyginimas kaip tiekėjų teisių gynimo priemonės vykdančios viešuosius pirkimus“, *Teisė* 70, (2009): 67–85, <https://doi.org/10.15388/Teise.2009.0.310>), N. Kaminskienė (Natalija Kaminskienė, „Application of Interim Measures in International Arbitration: The Lithuanian Approach“, *Jurisprudencija* 1, 119 (2010): 243–60) ir kiti autoriai, tačiau dauguma tyrimų yra atlikti tik tam tikroje srityje (pvz., tyrinėjant arbitražo specifiką) arba tam tikru aspektu (pvz., siejant su proporcingumo principu), kuri nėra susijusi su nagrinėjamosiomis problemomis.

Tyrimui esminės reikšmės turėjo CPK reglamentavimas, kuriame įtvirtintas laikinųjų apsaugos priemonių institutas. Šiame darbe remiamasi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kurioje suformuoti išaiškinimai dėl teismo precedento formavimo Lietuvos teisinėje sistemoje. Taip pat svarbūs dr. J. Baltrimo⁷, prof. habil. dr. V. Mikelėno⁸ ir D. Mikelėnienės⁹, prof. dr. (HP) E. Kūrio¹⁰ nacionaliniai tyrimai, susiję su teismo precedentų taikymu Lietuvos teisėje. Straipsnyje taip pat naudojamas užsienio teisės doktrinoje atliktas lyginamasis tyrimas, susijęs su teismo precedentų aiškinimu¹¹. Tyrime taikomi įprasti tokiems tyrimams sisteminis, loginis, apibendrinamasis metodai. Sisteminis metodas pasitelktas aiškinant teismų praktikos formavimo ypatumus, atsižvelgiant į teismų instancinės sistemą, t. y. sistemaiškai vertinama apygardos teismų, Lietuvos apeliacinio teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisė formuoti teismo precedentes įvairiais laikinųjų apsaugos priemonių klausimais. Loginis ir apibendrinamasis teisės aiškinimo metodai taikomi darant apibendrinamąsias išvadas ir teikiant siūlymus dėl teismų praktikos vienodinimo galimybių.

1. Teismo precedentas taikant laikinąsias apsaugos priemones civiliniame procese

Pirmą kartą oficiali konstitucinė teismo precedento doktrina buvo suformuluota Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime, tačiau ši doktrina buvo plėtojama vėlesniuose nutarimuose¹². Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad „konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą. Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, neprieštingai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai“¹³.

Nors nekyla abejonių, kad teismo precedento taisyklės taikomos teismo sprendimams, kuriais ginčas išsprendžiamas iš esmės, tačiau teismų praktikoje yra kilę klau-

7 Johanas Baltrimas, „Teismo precedentas: autoritetas ir veikimas“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2016), https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2017/08/2017-08-17_DS_disertacija_Baltrimas.pdf.

8 Mikelėnas, *supra note*, 5.

9 Dalia Mikelėnienė ir Valentinas Mikelėnas, *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai* (Vilnius: Justitia, 1999).

10 Kūris, *supra note*, 1.

11 Donald Neil MacCormick ir Robert S. Summers, *Interpreting Precedents: A Comparative Study, Applied Legal Philosophy* (Aldershot: Ashgate/Dartmouth, 1997).

12 Kūris, *supra note*, 1: 133.

13 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549.

simų dėl to, ar teismo precedento taisyklės yra taikytinos laikinųjų apsaugos priemonių institutui. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo praktikoje nurodoma, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija dėl teismo precedentų neturi įtakos sprendžiant atskirus procesinius klausimus, o ypač klausimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių, kuris turi būti vertinamas individualiai, pagal konkrečios bylos aplinkybes¹⁴. Manytina, kad tokio vertinimo laikomasi dar ir todėl, kad laikinųjų apsaugos priemonių institutas yra procesinis (tarpinis) institutas, kuriuo nesprenžiamas ginčas iš esmės. Todėl būtina aptarti, ar laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimams gali būti taikomos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo suformuotos precedentų taisyklės.

Pirma, vienodos teismų praktikos užtikrinimas yra svarbus nepriklausomai nuo to, ar teisė taikoma tarpinėms procesinio pobūdžio nutartims, ar galutiniam teismo procesiniam sprendimui, kuriuo sprendžiamas ginčas iš esmės. Sutiktina su užsienio teisės doktrinoje pateikta nuomone, kad sąvoka „precedentas“ kartais suprantama skirtingai. Visų pirma, ji vartojama be tolesnio mąstymo ar analizės tariai svarbiems ankstesniems sprendimams. Antra, „precedentas“ vartojamas kaip konkretaus sprendimo, kuris turi tam tikrą reikšmę, rezultato aprašymas. Trečia, šis terminas vartojamas norint išreikšti platesnę taisyklę, kad sprendimas konkrečioje byloje yra tariamai pakartojamas arba iliustruojamas¹⁵. Būtent trečioji prasmė ir yra teismo precedento sąvoka, suformuota Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: „Teismai turi vadovautis tokia **atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio**, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, inter alia anksčiau sprendžiant analogiškas bylas.“¹⁶ Todėl teisės nuostatų vienodumas turi būti užtikrinamas sprendžiant įvairias bylas, įskaitant bylas dėl procesinių (tarpinių) nutarčių. Pažymėtina, kad kasacinis teismas formuoja teismo precedentes (teisės normų taikymo taisyklės konkrečiose faktinėse situacijose) dėl procesinių (tarpinių) nutarčių, kuriais nesprenžiamas ginčas iš esmės, pavyzdžiui, dėl įrodymų išreikalavimo (CPK 199 straipsnis)¹⁷, teisėjų nušalinimo (CPK 69 straipsnis)¹⁸, teismo baudų skyrimo (CPK 106 straipsnis)¹⁹ ir kt. Kalbant

14 „Vilniaus apygardos teismo 2009 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1331-302/2009“, LITEKO, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=484b5e5e-b01d-4ade-8d41-da463b8a55b7>.

15 MacCormick ir Summers, *supra note*, 11: 503.

16 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

17 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-245-378/2018“, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 9 d., <https://www.infolex.lt/tp/1604474>.

18 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-342-915/2017“, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 9 d., <https://www.infolex.lt/tp/1523718>.

19 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-93-1075/2022“, Infoplex, žiūrėta 2023 m. kovo 9 d., <https://www.infolex.lt/tp/2076082>.

apie laikinųjų apsaugos priemonių institutą, akivaizdu, kad šis institutas taip pat yra susijęs su teisės taikymu²⁰, be to, su šiuo klausimu potencialiai gali susidurti kiekvienas bendrosios teismų kompetencijos teismas (CPK 147 straipsnio 2 dalis). Taigi, laikinųjų apsaugos priemonių klausimams taikytinos teisės nuostatos turi būti aiškinamos vienodai visoje teisės sistemoje, todėl šiam institutui taikomos teismo precedentų taisyklės.

Antra, sutiktina su argumentu, kad laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimas yra vertinamas individualiai, pagal konkrečios bylos aplinkybes. Laikinųjų apsaugos priemonių taikymo sąlygos, t. y. preliminarus ieškinio pagrįstumas ir grėsmė teismo sprendimo įvykdymui yra subjektyvaus vertinimo sąlygos, kurios suteikia teismui diskreiją kiekvienu atskiru atveju nustatyti, ar jos iš tikrųjų egzistuoja. Tačiau vien ši aplinkybė nelemia precedentų taisyklių netaikymo. Manytina, kad teismo precedentai neturi būti „absoliutinami“, jie nepanaikina įstatyme numatytų laikinųjų apsaugos priemonių taikymo sąlygų. Šiuo klausimu paminėtina teisės doktrinoje išsakytą mintis, kad bent dalis teisininkų teismo precedento reikšmę supranta kaip „teismo precedento iškėlimą virš įstatymo“, nors teismo precedentas ne pakeičia įstatymą, o su juo koegzistuoja ir jį papildo²¹. Laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimas, kaip ir bet kuris kitas teisės taikymo klausimas, visada taikomas individualiai pagal konkrečios bylos aplinkybes. „Precedento galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose bylose, t. y. precedentas taikomas tik tose bylose, kurių faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, faktines aplinkybes ir kurioms turi būti taikoma ta pati teisė, kaip toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas“²². Todėl tuo atveju, jeigu bylų faktinės aplinkybės nėra analogiškos arba labai panašios, teismo precedentas paprasčiausiai nėra taikytinas, tačiau tai nereiškia, kad jis nėra suformuotas ar jis *per se* netaikomas laikinųjų apsaugos priemonių institutui.

20 Tai, be kita ko, patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimti išaiškinimai, kuriais teikiami išaiškinimai laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimais. Pavyzdžiui, kasacinis teismas yra sprendęs dėl laikinųjų apsaugos priemonių tikslo ir jų proporcingumo pripažįstant ir leidžiant vykdyti arbitražo sprendimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių („Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-146/2002“, Infolex, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://www.infolex.lt/tp/9632>), dėl turto arešto ir įrašo viešame registre dėl nuosavybės perleidimo draudimo kaip laikinųjų apsaugos priemonių („Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-678-2013“, LITEKO, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=160fec1c-d080-4038-a902-11e39b132f98>), dėl jūrų laivo arešto kaip laikinosios apsaugos priemonės („Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-20/2010“, LITEKO, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=62e3cd72-71fc-4c03-911f-c61fb2fe1ba9>), dėl trečiojo asmens teisės paduoti skundą dėl laikinosios apsaugos priemonės, kai asmuo nėra dalyvaujantis byloje asmuo („Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-175/2007“, LITEKO, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=302a1a75-2b35-4694-b209-9ac4e9db4453>), ir kitų klausimų.

21 Kūris, *supra note*, 1: 136, 139.

22 *Ibid.*, 143.

Galiausiai, jeigu laikytumėms nuomonės, kad laikinųjų apsaugos priemonių institutui netaikytinos precedentų taisyklės, tada būtų sudaromos prielaidos atsirasti nesuderinamumui ir nenuoseklumui teismų praktikoje, „ne tik teismų jurisprudencija tampa mažiau prognozuojama, bet ir duodama pagrindo kilti abejonėms, ar atitinkami bendrosios kompetencijos teismai, priimdami tuos sprendimus, nebuvo šališki, ar tie sprendimai nebuvo kitais atžvilgiais subjektyvūs“²³. „Iš Konstitucijos kylančios maksimos, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, nepaisymas reikštų ir Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų, kitų konstitucinių principų nepaisymą“²⁴. Taigi, teismo precedentų ir jų formavimo taisyklių turi būti paisoma taikant laikinąsias apsaugos priemones.

2. Teismų instancinės sistemos ypatumai formuojant teismų praktiką taikant laikinąsias apsaugos priemones

Pripažįstama, kad kiekvienoje teisinėje sistemoje, teismų instancinė struktūra (jos organizavimas) daro įtaką teismo precedentų taikymui²⁵. CPK 151 straipsnio 2 dalis numato, kad „teismo nutartys dėl laikinųjų apsaugos priemonių neskundžiamos kasacine tvarka“. Atsižvelgiant į teismų instancinės sistemos ypatumus, Lietuvos apeliacinis teismas turėtų būti laikomas teismu, kuris formuoja teismų praktiką laikinųjų apsaugos priemonių klausimais. Toks požiūris, be kita ko, atitinka ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, kurioje nurodoma, kad „bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimą (nukrypimą nuo teismus ligi tol sausčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimą) pagal savo kompetenciją turi užtikrinti atitinkamai **Lietuvos apeliacinis teismas** ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas“²⁶. Nors, atrodytų, teisinga laikyti, kad Lietuvos apeliacinis teismas formuoja galutinę teismų praktiką taikant laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimais, tačiau būtina atkreipti dėmesį į kelis aspektus.

Pirma, Lietuvos apeliacinis teismas gali formuoti teismų praktiką tik tokio pobūdžio bylose, kurios priskirtinos šio teismo kompetencijai. Pavyzdžiui, šeimos bylos nėra priskiriamos Lietuvos apeliacinio teismo kompetencijai, todėl šiose bylose teismų praktika formuojama apygardos teismų, kurie nagrinėja laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimus apeliacine tvarka. Kadangi teismo precedentas taikomas tik tose bylose, kurių faktinės aplinkybės yra tapачios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, faktines aplinkybes, svarstyтина, ar Lietuvos ape-

23 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

24 *Ibid.*

25 MacCormick ir Summers, *supra note*, 11: 437.

26 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

liacinio teismo praktikoje suformuoti išaiškinimai gali būti tiesiogiai laikomi teismo precedentais bylose, kurios nėra priskiriamos šio teismo kompetencijai. Pavyzdžiui, teismų praktikoje galima rasti pavyzdžių, kai apygardos teismai nesivadovauja Lietuvos apeliacinio teismo nutartimi motyvuojant skirtingų faktinių aplinkybių buvimu²⁷.

Antra, įstatymų leidėjas, įtvirtindamas laikinųjų apsaugos priemonių rūšis, neišskiria ir nenurodo, kokios rūšies laikinosios apsaugos priemonės turėtų būti taikomos atitinkamos kategorijos civilinėse bylose, todėl sprendžiamas, kad įvairios laikinųjų apsaugos priemonių rūšys gali būti taikomos skirtingų kategorijų bylose. Pavyzdžiui, turto areštas gali būti taikomas daugumoje civilinių bylų, tačiau tai nereiškia, kad šios priemonės turėtų būti atsietos nuo materialinio teisinio santykio ar bylos kategorijos. Nors Lietuvos apeliacinis teismas teikia išaiškinimus dėl turto arešto kaip priemonės užtikrinti būsimo teismo sprendimo įvykdymą, tačiau kyla klausimas, ar ši priemonė gali būti vienodai taikoma įvairiame kontekste (pavyzdžiui, palyginus šeimos bylų ir komercinių ginčų faktines aplinkybes). Pabrėžtina, kad tam tikro pobūdžio bylose, taikant laikinasias apsaugos priemones, atsižvelgiama į viešojo intereso buvimą²⁸, tačiau laikinųjų apsaugos priemonių taikymą visada lemia kumuliatyvių sąlygų buvimas, o ne vien viešojo intereso identifikavimas. Taigi, rėmimasis teismo precedentais turėtų būti itin kruopštus, be to, turi būti atsižvelgiama ne vien į taikytinos laikinosios apsaugos priemonės rūšį, bet ir bylų kategoriją, kurioje suformuotas precedentas.

Trečia, bylose, kurių Lietuvos apeliacinio teismas nenagrinėja apeliacine tvarka, šiuo metu teismų praktika formuojama net penkių apygardos teismų, kurie yra galutinės instancijos teismai dėl apylinkės teismo nutarčių dėl laikinųjų apsaugos priemonių. Taip yra todėl, kad apygardos teismo, kaip apeliacinės instancijos teismo, nutartys, kuriomis atliekamas apylinkės teismo nutarčių dėl laikinųjų apsaugos priemonių teisėtumo patikrinimas, nėra skundžiamos kasacine tvarka (CPK 151 straipsnio 2 dalis). Doktrinoje nurodyta, kad vienoda teismų praktika valstybėje gali būti formuojama tik šią funkciją vykdant vienai institucijai²⁹, o ne kelioms. Akivaizdu, kad teismų praktiką formuojant penkioms institucijoms, susiduriama su vienodos teismų praktikos užtikrinimo problemomis.

Galima kelti klausimą, ar apygardos teismas gali būti laikomas teismo precedentą formuojančia institucija, nes Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje išaiškinta, kad bendrosios kompetencijos teismų praktikos ko-

27 „Vilniaus apygardos teismo 2011 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-15-516/2011“, LITEKO, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=6cf688d1-871b-4815-b151-24548fa052f8>.

28 Pavyzdžiui, viešųjų pirkimų bylose („Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-337-302/2018“, Infolex, žiūrėta 2023 m. vasario 15 d., <https://www.infolex.lt/tp/1566801#>).

29 Mikelėnas, *supra note*, 5: 42.

regavimą turi užtikrinti Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas³⁰. Teisės doktrinoje pagrįstai nurodoma, kad „Lietuvos apeliacinio teismo funkcijos yra tokios pačios kaip ir apygardos teismų (išskyrus tai, kad jame nėra nagrinėjamos bylos pirmąja instancija) ir kuris net neturi kompetencijos būti apeliacine instancija dėl visų pirmosios instancijos teismo sprendimų“³¹. Atsižvelgiant į tai, kad apygardos teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo kompetencija iš esmės sutampa, doktrinoje keliamas klausimas: „Kodėl apygardos teismams nėra suteikta teisė kurti precedentų?“³². Užduotas klausimas priverčia susimąstyti, ypač turint omenyje laikinųjų apsaugos priemonių institutą. Tuo atveju, jeigu būtų laikomasi pozicijos, kad apygardos teismai neformuoja teismo precedentų, būtų prieita prie aiškinimo, kad apylinkės teismams taikant laikinąsias apsaugos priemones, nebūtina vadovautis apygardos teismų, kurie šiuos klausimus nagrinėja kaip apeliacinė (ir galutinė) instancija, praktika. Toks aiškinimas vertintinas kritiškai, kadangi apylinkės teismams sprendžiant laikinųjų apsaugos priemonių klausimą, panašių faktinių aplinkybių konteksto ne visada randama Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje, nes šis teismas nenagrinėja apylinkės teismų nutarčių dėl laikinųjų apsaugos priemonių apeliacine tvarka. Atsakymas taip pat nepateikiamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, nes kasacija dėl laikinųjų apsaugos priemonių negalima. Autoriaus nuomone, atsižvelgiant į tai, kad apygardos teismai kaip apeliacinės instancijos teismai yra galutinės instancijos dėl apylinkės teismų taikomų laikinųjų apsaugos priemonių, apygardos teismų praktika minėtais klausimais turi precedentinę galią apylinkės teismams.

Turint omenyje apygardos teismų teisę formuoti teismų praktiką šiais klausimais, svarbu paminėti dvejopą teismo precedento poveikį: vertikalųjį, pagal kurį teismo precedentas yra privalomas žemesniems teismams (šiuo atveju – apylinkės teismams); ir horizontalųjį, pagal kurį teismo precedentas yra privalomas ir pačiam teismo precedentą suformulavusiam teismui (*stare decisis* principas)³³.

Vertikalusis teismo precedento poveikis įpareigoja apylinkės teismą vadovautis aukštesnės pakopos teismo suformuota teismų praktika. Tačiau kyla klausimas, ar apylinkės teismui privalomas kitos teritorijos apygardos teismo pateiktas išaiškinimas? Atkreiptinas dėmesys į tai, kad apygardos teismų kompetencija laikinųjų apsaugos priemonių klausimais skiriasi tik teritorinės jurisdikcijos aspektu, todėl apylinkės teismas turėtų vadovautis aukštesnės instancijos teismo precedentu. Lietuvos teisės doktrinoje ši situacija yra nagrinėta tik aptariant apygardos teismų, kaip negalutinės instancijos teismų, suformuotus precedentus apylinkės teismams ir pažymėta,

30 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

31 Vytautas Nekrošius, „Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje“, *Teisė* 63 (2007): 79.

32 *Ibid.*

33 Mikėlienė ir Mikėlėnas, *supra note*, 9: 213.

kad reikėtų neteikti tvirto autoriteto negalutinės instancijos teismo precedentams, o ieškoti atsakymo, kuris yra teisingas ir sutaptų su aukščiausios pakopos teismo pozicija šioje ar artimiausiose būsimose bylose³⁴. Tačiau, kalbant apie laikinųjų apsaugos priemonių klausimą, reikia turėti omenyje, kad apygardos teismai, sprenddami peržiūrėdami nutartis apeliacine tvarka, formuoja galutinę teismų praktiką tam tikrais teisės klausimais (CPK 151 straipsnio 2 dalis). Tokių teismų nutarčių reikšmė yra didesnė, o apylinkės teismai turėtų vadovautis kitų apygardos teismų suformuotais precedentais analogiškose bylose.

Taip pat keltinas klausimas, ar vieno apygardos teismo suformuotas išaiškinimas laikinųjų apsaugos priemonių klausimais gali būti privalomas kitos teritorijos, tačiau tos pačios pakopos, apygardos teismui. Tokia problema yra ne tik teorinė, bet ir praktinė, kadangi teismų praktikos analizė atskleidžia, kad su tuo susiduriama. Pavyzdžiui, vienoje byloje ieškovė pareiškė reikalavimą panaikinti Vilniaus miesto savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotojo įsakymą, o šio reikalavimo užtikrinimui prašė taikyti laikinąją apsaugos priemonę – sustabdyti minėto įsakymo galiojimą. Vienas iš ieškovės argumentų buvo tas, kad Klaipėdos apygardos teismas yra suformavęs tokį precedentą analogiškoje byloje. O atsakovė argumentavo, kad Vilniaus apygardos teismo praktika yra priešinga. Vilniaus apygardos teismas palaikė atsakovės poziciją ir nurodė, kad, pritaikius ieškovės prašomas laikinąsias apsaugos priemones, būtų nukrypta nuo Vilniaus apygardos teismo suformuotos praktikos, sprendžiant laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimą panašiose bylose³⁵. Su tokia situacija susidurta ir kitose bylose³⁶. Taigi, praktikoje pasitaiko atvejų, kai skirtingose Lietuvos teritorijose nevienodai sprendžiami iš esmės panašūs teisiniai klausimai. Atsakant į klausimą, ar vienam apygardos teismui yra privalomas kitos apygardos teismo precedentas, autoriaus nuomone, tokiems atvejams horizontalusis teismo precedento poveikis nėra taikytinas, nes tai yra skirtingo teis-

34 Baltrimas, *supra note*, 7: 95.precedent is either disregarded or followed too strictly. Ignoring judicial precedents undermines principles of equality, legal certainty and many others. Too strict adherence to precedents may cause their application in situations, where solution, provided by the precedent, may not be the best. Dissertation consists of two main parts: the first includes analysis on the concept of judicial precedent's authority, as well as reasons for and against it. The second part deals with instruments for optimal protection of judicial precedent's prerequisites (among others, models on reasoning with precedents; criteria, used to solve questions of following or departure from precedents; principles on determination of the moment when precedents come into force

35 „Vilniaus apygardos teismo 2022 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-694-562/2022“, LITEKO, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=34decf27-3382-47a7-a06e-5fa433404b94>.

36 Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo civilinėje byloje Nr. e2S-682-934/2022 (LITEKO, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=54d3f0c8-1d7d-45df-bd97-c09734b47b9d>). Šioje byloje Vilniaus apygardos teismas nesivadovavo Klaipėdos apygardos teismo suformuotu precedentu motyvuodamas tuo, kad Vilniaus apygardos teismo 2022 m. sausio 20 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. e2S-245-392/2022 suformuotas išaiškinimas yra aktualesnis ir naujesnis. Kita vertus, Vilniaus apygardos teismas civilinėse bylose Nr. e2S-638-577/2022 ir e2S-530-864/2022 motyvavo, kad bylą *ratio decidendi* skiriasi nuo Klaipėdos apygardos teismo suformuoto precedento.

mo suformuotas išaiškinimas³⁷. Užsienio teisės doktrinoje taip pat nurodoma, kad tame pačiame lygmenyje esančio teismo precedentas gali būti cituojamas, tačiau jis pateikiamas kaip pagalbinis argumentas arba pavyzdys (angl. to *provide further support or to be illustrative*)³⁸. Esant dabartiniam teisiniam reguliavimui, pagal kurį galutinė teismų praktika gali būti formuojama penkiuose apygardos teismuose, be abejonės, susiduriama su teismų praktikos nevienodumu. Tokia situacija yra ydinga ir nesuteikia teisinio aiškumo.

Apibendrinant teigtina, kad dabartinė teismų instancinė sistema ir laikinųjų apsaugos priemonių apskundimo reglamentavimas lemia tai, kad galutinė teismų praktika dėl laikinųjų apsaugos priemonių klausimų yra formuojama skirtingų teismų, todėl sunku užtikrinti vienodą laikinųjų apsaugos priemonių taikymą teisinėje sistemoje.

3. Kasacinio teismo vaidmuo formuojant praktiką taikant laikinąsias apsaugos priemones

3.1. CPK 151 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto draudimo vertinimas

Kasacinio teismo vaidmuo formuojant teismų praktiką nagrinėjamu atveju turėtų būti vertinama atsižvelgiant į CPK 151 straipsnio 2 dalyje numatytą draudimą teikti kasacinį skundą dėl laikinųjų apsaugos priemonių. Bendrąja prasme galima teigti, kad draudimas dėl laikinųjų apsaugos priemonių yra numatytas todėl, kad kasacija yra skirta užtikrinti viešąjį interesą (teismų praktikos formavimą), o ne privatųjį interesą (asmens teisių apsaugą taikant laikinąsias apsaugos priemones). Galima būtų paminėti du esminius argumentus, kurie pagrindžia, kad minėtas draudimas yra pagrįstas. Pirma, kasacinis teismas nesprendžia fakto klausimų (CPK 353 straipsnio 1 dalis), o laikinųjų apsaugos priemonių institutas yra glaudžiai susijęs su faktinių duomenų vertinimu. Siekiant tinkamai išspręsti šį klausimą, gali atsirasti poreikis nagrinėti naujus įrodymus ir vertinti naujai paaiškėjusias aplinkybes, kurių kasacinis teismas neturi teisės vertinti. Antra, draudimas teikti kasacinį skundą dėl laikinųjų apsaugos priemonių užtikrina operatyvumo ir efektyvumo principus, kurie būtini pareiškėjo interesų apsaugai taikant laikinąsias apsaugos priemones. Siekiant įgyvendinti operatyvumo ir efektyvumo principus laikinųjų apsaugos priemonių kontekste, CPK numato tam tikrus ypatumus šio instituto reglamentavime³⁹. Be to, bylos nagri-

37 Kalbant apie horizontalųjį veikimą, bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose („Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549).

38 MacCormick ir Summers, *supra note*, 11: 439.

39 Pavyzdžiui, laikinosios apsaugos priemonės pirmosios instancijos teisme gali būti taikomos atsakovui nepranešus, o klausimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo rašytinio proceso tvarka išsprendžia nedelsdamas, bet ne vėliau kaip per tris darbo dienas nuo prašymo gavimo dienos (CPK 147 straipsnio

nėjimo terminai kasacijoje neatitinka laikinųjų apsaugos priemonių instituto paskirties. Pagal CPK 356 straipsnio 1 dalį, kasacinė byla nagrinėjama pasibaigus kasacinio skundo padavimo terminui, t. y. praėjus trimis mėnesiams po apeliacinės instancijos teismo nutarties priėmimo. Draudimu kasacine tvarka skūsti laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimus taip pat atsižvelgiama ir į kasacine tvarka nagrinėjamų bylų greitį⁴⁰. Akivaizdu, kad po beveik vienerių metų laikotarpio laikinųjų apsaugos priemonių aktualumas dažnu atveju bus išnykęs, o sprendimas, kurio įvykdymas buvo užtikrintas laikinųjų apsaugos priemonių forma, jau bus įvykdytas arba kitais būdais taps nebeaktualus. Tokiu atveju laikinųjų apsaugos priemonių paskirtis taptų objektyviai nebeįgyvendinama kasacijoje.

Tačiau galima išvelgti ir tokio draudimo neigiamų aspektų. Nors iš pirmo žvilgsnio šios civilinės bylos atrodo nesudėtingos⁴¹, tačiau siekiant teisingai taikyti šį institutą būtina spręsti sudėtingus faktų ir teisės klausimus, kuriems reikia atlikti tikslinę analizę per trumpą laiką. Juo labiau kad teismas tik preliminariai įvertina ieškinio pagrįstumą, o ne nuodugniai tiria byloje susiklosčiusias faktines aplinkybes. Be to, laikinųjų apsaugos priemonių sąrašas nėra baigtinis, todėl jas galima taikyti labai skirtingo pobūdžio bylose (pavyzdžiui, šeimos teisinių santykių, intelektinės nuosavybės, garbės ir orumo pažeidimo, viešųjų pirkimų, nemokumo, įvairaus pobūdžio nuosavybės teisės ginčuose ar kt.). CPK kūrimo laikotarpiu nebuvo galima numatyti tam tikrų laikinųjų apsaugos priemonių, kurios gali būti taikomos šiais laikais, pavyzdžiui, kriptovaliutų areštas, vaizdo įrašo transliavimo laikinas sustabdymas (išėmimas) iš interneto svetainės ar socialinių tinklų, ar pan. Priklausomai nuo bylų kategorijos, laikinųjų apsaugos priemonių pritaikymas gali sukelti labai skirtingo pobūdžio faktinius ir teisinius padarinius⁴², todėl teismų praktika šiais klausimais yra

1 dalis); teismo nutartis dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo vykdoma skubiai (CPK 152 straipsnio 1 dalis) ir kt.

- 40 2022 m. vidutinė civilinės bylos nagrinėjimo trukmė buvo 234 dienos („2022 metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo metinis pranešimas“, 65, žiūrėta 2023 m. kovo 13 d., <https://www.lat.lt/doclib/mdoyuph62lvuwzwsb9v4adm1tv93pc9f>).
- 41 Tokią nuomonę, be kita ko, patvirtina ir įstatymo leidėjo požiūris į šį institutą. Pavyzdžiui, apeliacinėje instancijoje laikinųjų apsaugos priemonių klausimą paprastai sprendžia vienas teisėjas, išskyrus išimtinius atvejus, kai yra poreikis suformuoti trijų teisėjų kolegiją (CPK 336 straipsnio 2 dalis). Taigi, paprastai galutinė teismų praktika dėl laikinųjų apsaugos priemonių yra formuojama vieno teisėjo.
- 42 Netinkamas laikinųjų apsaugos priemonių taikymas gali lemti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvųjų apsaugos konvencijos pažeidimą. Pavyzdžiui, Lietuva yra pažeidusi minėtos konvencijos 1 Protokolo 1 straipsnį dėl neproporcingai taikytų laikinųjų apsaugos priemonių civiliniame procese (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. lapkričio 5 d. sprendimas byloje *JGK statyba prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 3330/12, ECLI:CE:ECHR:2013:1105JUD000333012). Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje taip pat yra konstatuotas ne vienas užsienio teismų padarytas konvencijos pažeidimas taikant laikinas apsaugos priemones (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. spalio 15 d. sprendimas byloje *Micallef prieš Maltą*, pareiškimo Nr. 17056/06, ECLI:CE:ECHR:2009:1015JUD001705606; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. kovo 29 d. sprendimas byloje *RTBF prieš Belgiją*, pareiškimo Nr. 50084/06, ECLI:CE:ECHR:2011:0329JUD005008406; ir kt.).

labai svarbi, o kasacinis teismas galėtų formuoti vieningą praktiką šiais klausimais. Galiausiai, kai kurių valstybių Aukščiausieji Teismai, pavyzdžiui, JAV⁴³, Kanados⁴⁴ ir Belgijos⁴⁵, yra sprendę dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo. Taigi, tam tikrais atvejais laikinųjų apsaugos priemonių klausimai gali būti sudėtingi, o kasacinis teismas galėtų padėti formuoti teismų praktiką šiais klausimais.

3.2. CPK 151 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto draudimo apimtis

Tikslinga apžvelgti CPK 151 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą draudimo taikymo apimtį. Draudimo apimtį galima vertinti pagal tai, kas yra draudžiama (negatyvusis aspektas), ir pagal tai, kas yra leidžiama (pozityvusis aspektas).

Kalbant apie negatyvųjį aspektą teismų praktikoje išaiškinta, kad kasacine tvarka neskundžiamos: a) apeliacinės instancijos teismo nutartys, kuriomis taikomos laikinosios apsaugos priemonės; b) apeliacinės instancijos teismo nutartys, priimtos išnagrinėjus atskiruosius skundus dėl pirmosios instancijos teismo nutarčių laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimais⁴⁶. Be to, kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad kasacine tvarka negali būti skundžiama apeliacinės instancijos teismo nutartis, kuria išspręstas klausimas dėl atsakovės nuostolių, galimų dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, atlyginimo užtikrinimo⁴⁷. Pabrėžtina, kad apeliacine tvarka išspręstas pirmosios instancijos teismo sprendimas dėl nuostolių, susijusių su laikinųjų apsaugos priemonių taikymo atlyginimu, gali būti skundžiamas kasacine tvarka.

Pozityviuoju aspektu CPK 151 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas reglamentavimas leidžia kasaciniam teismui pasisakyti dėl tam tikrų laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimų.

43 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 1999 m. birželio 17 d. sprendimas byloje *Grupo Mexicano de Desarrollo, S. A. prieš Alliance Bond Fund, Inc.*, bylos Nr. 527 U.S. 308, žiūrėta 2022 m. gegužės 12 d., <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/527/308/#tab-opinion-1960529>.

44 Kanados Aukščiausiojo Teismo 1985 m. sausio 31 d. sprendimas byloje *Aetna Financial Services prieš Feigelman*, CanLII 55 (SCC), žiūrėta 2022 m. gegužės 12 d., <https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/1985/1985canlii55/1985canlii55.html>.

45 Vienoje byloje Belgijos teismai pritaikė laikinąsias apsaugos priemones – draudimą transliuoti televizijos programą. Dėl šios laikinosios apsaugos priemonės teisėtumo galiausiai sprendė Belgijos kasacinis teismas. Europos Žmogaus Teisių Teismas, sprenddamas, ar pareiškėjo teisės nebuvo pažeistos, atkreipė dėmesį į tai, kad pareiškėjas yra išnaudojęs visus nacionalinius gynybos būdus, kadangi laikinosios apsaugos priemonės buvo apskųstos teisės klausimais kasaciniam teismui (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. kovo 29 d. sprendimas byloje *RTBF prieš Belgiją*, pareiškimo Nr. 50084/06, para 27-35, 89, ECLI:CE:ECHR:2011:0329JUD005008406).

46 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1063/2003“, Infolex, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://www.infolex.lt/tp/24281>.

47 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-538-313/2016“, LITEKO, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://liteko.teismai.lt/viesaspresnimupaieska/tekstas.aspx?id=b4df82d4-fcc3-471a-81b7-c03aa7971e8c>.

Pirmiausia būtina aptarti atvejį, kai kasacinis teismas turi teisę pats taikyti laikinąsias apsaugos priemones, t. y. kai bylą nagrinėjant kasacine tvarka, pateikiamas prašymas taikyti laikinąsias apsaugos priemones (CPK 363 straipsnio 2 dalis). Nors kasacinis teismas turi teisę taikyti laikinąsias apsaugos priemones, tačiau tokio pobūdžio nutartys negali būti laikomos teismo precedento galią turinčiomis nutartimis. Pagrindinė priežastis yra ta, kad, pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, teismų praktika formuojama tik sprendžiant bylas⁴⁸, todėl tarpinis laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimas (nesvarstant iš naujo žemesnės instancijos teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo) negali būti priskiriamas „bylos sprendimo“ išsprendimo funkcijai. Dar viena priežastis, kodėl šios nutartys negali būti laikomos teismo precedentais, susijusi su šių nutarčių neišviešiniu visuomenėi⁴⁹. Vienas iš pagrindinių teismo precedento bruožų yra tas, kad teismo procesinis sprendimas turi būti išviešinamas. Vis dėlto, nors šios nutartys ir nėra viešos, tačiau jomis taikomos laikinųjų apsaugos priemonių institutą reglamentuojančios teisės normos. Todėl kyla klausimas, ar kasacinis teismas, taikydamas laikinąsias apsaugos priemones, privalo laikytis žemesnės instancijos teismo suformuotų išaiškinimų dėl laikinųjų apsaugos priemonių. Viena vertus, kasacinis teismas nėra saistomas žemesnių instancijų teismų suformuotų teismo precedentų, todėl suformuoti precedentai šio teismo nesaisto. Kita vertus, teigti, kad kasacinis teismas gali taikyti laikinąsias apsaugos priemones pagal kitokį teisės normų aiškinimą nei, kaip aiškina žemesnės instancijos teismai, nesuteiktų teisinio aiškumo nei teismams, nei ginčo šalims. Manytina, kad išimtiniais atvejais, kasaciniam teismui taikant laikinąsias apsaugos priemones ir nustačius motyvuotą pagrindą nesutikti su jau suformuotu žemesnės instancijos teismo išaiškinimu, kasacinis teismas turėtų argumentuoti nesutikimą su šia praktika ir išviešinti tokią nutartį⁵⁰.

Teigtina, kad teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai Lietuvos apeliacinio teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika tam tikrais laikinųjų apsaugos priemonių klausimais išsiskiria. Vienoje byloje susiklostė situacija, kai buvo prašoma taikyti laikinąsias apsaugos priemones kasacinio teismo teisėjų kolegijai išėjus į sprendimų priėmimo kambarį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje išaiškino, kad jokie

48 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549.

49 Teisėjų tarybos 2015 m. lapkričio 27 d. nutarimu Nr. 13P-146-(7.1.2) patvirtintos „Teismų procesinių sprendimų bei teisėjų drausmės bylose priimtų sprendimų viešo skelbimo tvarkos“ 5.4.1. punktas (redakcija galiojanti nuo 2020 m. rugsėjo 29 d., Infolex, žiūrėta 2023 m. kovo 13 d., <https://www.infolex.lt/ta/345934?ref=2>).

50 Teisėjų tarybos 2015 m. lapkričio 27 d. nutarimu Nr. 13P-146-(7.1.2) patvirtintos „Teismų procesinių sprendimų bei teisėjų drausmės bylose priimtų sprendimų viešo skelbimo tvarkos“ 8 punkte numatyta, kad teismo nutartys dėl laikinųjų apsaugos priemonių teisėjo arba teismo pirmininko, pirmininko pavaduotojo ar pirmininko įgalioto asmens sprendimu, priimamu pagal teismo vidaus teisės aktuose nustatytą tvarką, gali būti viešai skelbiami, jeigu būtina užtikrinti visuomenės informavimą apie teisės aiškinimo ir taikymo praktiką arba sprendimai yra priimti su viešuoju interesu susijusiose bylose.

nauji byloje dalyvaujančių asmenų procesiniai dokumentai ar prašymai, neatnaujinus bylos nagrinėjimo iš esmės, negali būti priimami ir nagrinėjami, todėl prašymas dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo laikytinas nepaduotu ir gražintinas jį pateikusiam asmeniui⁵¹. O Lietuvos apeliacinio teismo praktika šiuo klausimu yra priešinga, t. y. CPK 144 straipsnio 3 dalies nuostata, numatanti, kad laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos bet kurioje proceso stadijoje, reiškia teismo teisę taikyti laikinąsias apsaugos priemones ir teismui išnagrinėjus bylą iš esmės⁵². Kitoje byloje kasacinis teismas, areštuodamas atsakovo turtą, CPK 145 straipsnio 6 dalies pagrindu teismo nutarties rezoliucinėje dalyje numatė operacijas, kurias galės atlikti atsakovas iš areštuotų lėšų. Nors minėtas straipsnis suteikia tokią teisę, tačiau teismas taip pat nurodė ir lėšų sumą, kuri per vieną kalendorinį mėnesį galės būti panaudota šioms operacijoms atlikti, o tai neatitiko Lietuvos apeliacinio teismo praktikos šiuo klausimu. Lietuvos apeliacinio teismas yra nurodęs, antstolio ir teismo kompetencija šioje srityje yra atribota, t. y. teismas negali nurodyti konkrečios sumos, kuri bus panaudota operacijoms atlikti, nes tai yra antstolio kompetencija⁵³. Šie pavyzdžiai parodo, kad teismų praktika tam tikrais laikinųjų apsaugos priemonių klausimais nėra vienoda, be to, teismų praktikos skirtumai yra atsiradę nenurodant priešingo teisės aiškinimo paneigimo motyvų.

Antrasis atvejis, kai kasacinis teismas gali pasisakyti dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, yra tas atvejis, kai teismas sprendžia susijusį klausimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių, pavyzdžiui, vienoje byloje buvo keliamas klausimas dėl 1958 m. Niujorko konvencijos normų santykio su laikinąsias apsaugos priemones reglamentuojančiomis CPK nuostatomis⁵⁴.

Galiausiai, kasacinis teismas gali pateikti išaiškinimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių *obiter dictum*, pavyzdžiui, teismas, sprenddamas klausimą, kuris nėra susijęs su laikinosiomis apsaugos priemonėmis, gali paminėti ir laikinųjų apsaugos priemonių institutą kaip pavyzdį, nors faktinių aplinkybių kontekste tai nėra svarbu ginčo išsprendimui. *Obiter dictum* paprastai priskiriami teismo išaiškinimai „tarp kitko“,

51 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-100-823/2020“, LITEKO, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://litemko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=94fa2bbe-a77b-4da7-b790-74d18188a9b3>.

52 „Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1119/2009“, LITEKO, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://litemko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=f4464d1f-da02-4e38-ac85-26c21d9245fd>; „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-727-407/2016“, LITEKO, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://litemko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=bcdeba60-d819-4445-9de7-7273632e8b37>.

53 „Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. spalio 21 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e2-1059-464/2021“, 11, 36 punktai, LITEKO, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://litemko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=73b10732-32e0-4c0d-9b27-057d3c8a292d>.

54 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-336-611/2018“, Infolex, žiūrėta 2023 m. kovo 9 d., <https://www.infolex.lt/tp/1645809>.

kurie nereikėjo norint pasiekti, pagrįsti ar paaiškinti bylos baigtį⁵⁵. Nors pagal teisminių precedentų taikymo taisyklės privaloma teismo precedento dalį sudaro teisės aiškinimas, kuris pateiktas konkrečių faktinių aplinkybių kontekste (*ratio decidendi*), klaidinga manyti, kad kita teismo sprendimo dalis (*obiter dictum*) nėra svarbi. Nors *obiter dictum* nėra saistanti teismo precedento dalis, tačiau ji turi įtikinamąją galią⁵⁶.

Išvados

1. Laikinių apsaugos priemonių institutas yra procesinis institutas, kurio išsprendimas priklauso nuo konkrečių faktinių aplinkybių vertinimo, tačiau teismo nutartims dėl laikinių apsaugos priemonių turi būti taikomos teismo precedentų formavimo taisyklės.
2. Pagal šiuo metu galiojančią teisinę reglamentavimą, galutinę teismų praktiką įvairiais laikinių apsaugos priemonių klausimais gali formuoti net septynios institucijos – penki apygardos teismai, Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Atsižvelgiant į tai, teismų praktikoje susiduriama su vienodos teismų praktikos užtikrinimo problema.
3. Nors draudimas teikti kasacinį skundą dėl teismo nutarčių dėl laikinių apsaugos priemonių užtikrina privataus intereso apsaugą, tačiau galima svarstyti apie kitą alternatyvą – CPK 151 straipsnio 2 dalies pakeitimą, leidžiant skųsti teismo nutartį dėl laikinių apsaugos priemonių kasacine tvarka. Toks pakeitimas suteiktų prioritetą viešajam interesui (galimybė formuoti ir viendodinti teismų praktiką), tačiau tokiu atveju būtų apriboti proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principai, o dėl to nukentėtų ginčo šalių privatus interesas. Siekiant išanalizuoti minėtą viešojo ir privataus intereso pusiausvyros užtikrinimą, būtina atlikti tolimesnius tyrimus.

PROBLEMATIC ASPECTS OF THE CREATION OF CASE LAW IN THE APPLICATION OF INTERIM MEASURES IN CIVIL PROCEDURE

Artur Doržinkevič

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *This article examines the issue of the creation of case law in regard to interim measures in civil proceedings. Taking into account the rules for the formation of court precedents, the author assesses how court precedents are created by applying*

55 Baltrimas, *supra note*, 7: 159.

56 *Ibid.*

interim measures. The article draws attention to the peculiarities of the court system of Lithuania in the formation of court practice regarding interim measures. It is emphasized that, at this moment, there is no single institution in the Lithuanian legal system that forms the final case law on issues of interim measures, and on certain issues the case law is contradictory. The article also analyzes the right of the cassation court to create case law on interim measures. Lastly, the author offers suggestions on how to solve the issues discussed.

Keywords: *interim measures, protective measures, provisional measures, case law, precedent, cassation*

Artur Doržinkevič, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto doktorantas. Mokslinių tyrimų kryptys: civilinis procesas ir tarptautinė privatinė teisė.

Artur Doržinkevič, PhD candidate at the Institute of Private Law at the Law School at Mykolas Romeris University. Research interests: civil procedure and private international law.